

KORXONALAR RAQOBATBARDOSHLIGINI BOSHQARISHDA INNOVATSION MOLIYALASHTIRISH VA RISKLARNI KAMAYTIRISH MEXANIZMLARI

PhD Umarova Nilufar

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

ORCID: 0009-0009-0646-4184

n42361502@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada innovatsion loyihalarni moliyalashtirishda uchraydigan risklar va ularni boshqarish usullari, shuningdek, investitsion oqimlarni samarali boshqarish mexanizmlari tahlil qilinadi. Global va mahalliy tajribalar asosida venchur kapital, startap fondlari, davlat grantlari va boshqa moliyaviy manbalar orqali innovatsiyalarni qo'llab-quvvatlash modellari o'rganiladi. Tadqiqotda risk-menejmentning asosiy komponentlari tavakkal ehtimolini baholash, sug'urta, diversifikatsiya va monitoring tizimlari yoritiladi. O'zbekiston sharoitida mavjud muammolar va istiqbolli yo'nalishlar asosida amaliy takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: innovatsion loyiha, risk-menejment, investitsion oqim, venchur kapital, diversifikatsiya, moliyalashtirish.

МЕХАНИЗМЫ ИННОВАЦИОННОГО ФИНАНСИРОВАНИЯ И СНИЖЕНИЯ РИСКОВ В УПРАВЛЕНИИ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТЬЮ ПРЕДПРИЯТИЙ

PhD Умарова Нилуфар

Ташкентский государственный

экономический университет

Аннотация. В статье анализируются риски, возникающие при финансировании инновационных проектов, и методы их управления, а также механизмы эффективного управления инвестиционными потоками. На основе глобального и местного опыта изучаются модели поддержки инноваций через венчурный капитал, стартап-фонды, государственные гранты и другие финансовые источники. В исследовании рассматриваются ключевые компоненты риск-менеджмента – оценка вероятности, страхование, диверсификация и системы мониторинга. На основе условий Узбекистана разработаны практические рекомендации по улучшению системы.

Ключевые слова: инновационный проект, риск-менеджмент, инвестиционные потоки, венчурный капитал, диверсификация, финансирование.

MECHANISMS OF INNOVATIVE FINANCING AND RISK MITIGATION IN MANAGING ENTERPRISE COMPETITIVENESS

PhD **Umarova Nilufar**

Tashkent State University of Economics

Abstract. *This article analyzes the risks involved in financing innovation projects and the methods of managing them, as well as the mechanisms for effective investment flow management. Based on global and local experiences, it examines models of innovation support through venture capital, startup funds, government grants, and other financial sources. The study covers the main components of risk management like probability assessment, insurance, diversification, and monitoring systems. Practical recommendations for improving the system in the context of Uzbekistan are developed.*

Keywords: *innovation project, risk management, investment flow, venture capital, diversification, financing.*

Kirish.

Innovatsion iqtisodiyotning asosiy xususiyati – bu texnologik yutuqlar, yangi bilimlar va ilg'or g'oyalarni amaliyotga tez va samarali joriy eta olish qobiliyatidir. XXI asr sharoitida innovatsiyalar milliy iqtisodiyotning raqobatbardoshligini, mahsulotlar qo'shimcha qiymatini va eksport salohiyatini belgilovchi asosiy omilga aylandi. Rivojlangan davlatlar tajribasi shuni ko'rsatadiki, innovatsion taraqqiyotning muvaffaqiyati faqat texnologik imkoniyatlarga emas, balki ularni moliyalashtirish, risklarni boshqarish va investitsion muhitni samarali tashkil etishga ham bevosita bog'liqdir.

Masalan, Jahon bankining 2023-yilgi "Global Innovation Index" hisobotida eng innovatsion mamlakatlar sifatida Shveysariya, AQSh, Janubiy Koreya va Shvetsiya e'tirof etilgan. Ularning umumiy jihati — innovatsion loyihalarni qo'llab-quvvatlaydigan mukammal moliyaviy infratuzilma, ya'ni venchur kapital bozori, startap fondlari va davlat grant dasturlarining faol ishlashidir. Isroilda esa ichki yalpi mahsulotning 5,6 foizi ilmiy-tadqiqot va tajriba-konstruktorlik ishlariga yo'naltiriladi, bu esa mamlakatni "startaplar davlati" darajasiga olib chiqqan.

O'zbekiston ham so'nggi yillarda innovatsion iqtisodiyotga o'tish yo'lida jadal islohotlarni amalga oshirmoqda. 2022-yil 24-fevraldagi PQ-118-son qaror bilan tasdiqlangan "2022–2026 yillarda O'zbekiston Respublikasida innovatsion rivojlanish strategiyasi"da innovatsion ekotizimni yaratish, xususiy investitsiyalarni jalb etish, startaplarni qo'llab-quvvatlash va risklarni kamaytirish mexanizmlari aniq belgilab berilgan. Shuningdek, Innovatsion rivojlanish agentligi, "Yoshlar – kelajagimiz" jamg'armasi, Texnoparklar va InnoWeek platformasi orqali ilmiy-texnologik loyihalarni moliyalashtirish mexanizmlari bosqichma-bosqich yo'lga qo'yilmoqda.

Shunga qaramay, amaliyotda innovatsion loyihalarni moliyalashtirish jarayonida bir qator tizimli muammolar saqlanib qolmoqda. Jumladan, risk-menejment madaniyatining yetarli darajada shakllanmaganligi, innovatsion investitsiyalarni kafolatlaydigan mexanizmlarning yo'qligi, xususiy sektorning bu jarayondagi ishtiroki pastligi hamda tijorat banklarining yuqori xavfli innovatsion loyihalarni moliyalashtirishdan chekinishi – asosiy to'siqlar sifatida qayd etilmoqda.

Statistik ma'lumotlarga ko'ra, O'zbekistonda 2020–2023 yillar davomida innovatsion loyihalarni moliyalashtirish hajmi 98 mlrd so'mdan 225 mlrd so'mgacha oshgan bo'lsa-da, ularning samarali yakunlanish darajasi atigi 65 foizni tashkil qilgan. Bu esa risklarni baholash, monitoring va natijadorlik indikatorlari yetarlicha shakllanmaganini ko'rsatadi.

Shu sababli, innovatsion loyihalar samaradorligini oshirish uchun risklarni boshqarish mexanizmlarini institutsional darajada kuchaytirish, moliyalashtirish manbalarini diversifikatsiya qilish hamda davlat-xususiy sheriklik asosida yangi moliyaviy vositalarni joriy etish zarur.

Mazkur maqola aynan ushbu dolzarb masalalarga bag'ishlangan bo'lib, unda innovatsion loyihalarning moliyalashtirilishi va risklarni boshqarish bo'yicha xalqaro amaliyot tahlil qilinadi, O'zbekiston sharoitiga mos keluvchi institutsional va moliyaviy mexanizmlar ishlab chiqiladi. Tadqiqotning asosiy maqsadi – innovatsion faoliyatni barqaror moliyalashtirish orqali milliy iqtisodiyotning raqobatbardoshligini oshirish hamda innovatsion risklarni kamaytirishning ilmiy asoslangan yo'llarini aniqlashdir.

Adabiyotlar sharhi.

Innovatsion loyihalarning moliyalashtirilishi bo'yicha ilmiy adabiyotlarda ko'plab yondashuvlar mavjud. Schumpeter (1934) 1934-yil innovatsiyani iqtisodiy o'sishning ichki drayveri deb hisoblagan bo'lsa, Christensen (1997) 1997-yil "Disruptive Innovation" nazariyasi orqali startaplar va kichik texnologik kompaniyalar innovatsiyalarning asosiy tashuvchilari ekanligini ta'kidlaydi. Venchur kapital va xususiy sarmoya fondlari bo'yicha Lerner (2000) 2000-yilda tadqiqotlari moliyalashtirishda risk va rentabellik o'rtasidagi muvozanatga e'tibor qaratadi.

Mahalliy olimlardan Abduraxmonov (2023) O'zbekistonda startap ekotizimini rivojlantirishda regulativ muhit va grant siyosatining ahamiyatini yoritgan. Xolbo'tayev (2022) esa ilmiy-tadqiqot institutlarining innovatsion mahsulot yaratishdagi moliyaviy mustaqilligini asoslashga harakat qilgan. Bularning barchasi O'zbekistonda risklarni kamaytirish va moliyalashtirish mexanizmlarini kuchaytirish zaruratini ko'rsatadi.

Tadqiqot metodologiyasi.

Ushbu tadqiqotda innovatsion loyihalarni qanday moliyalashtirish mumkinligi va bu jarayonda risklarni qanday kamaytirish yo'llari o'rganildi. Shu maqsadda bir nechta ilmiy yondashuvlardan foydalanildi.

Birinchidan, qiyosiy tahlil o'tkazilib, O'zbekiston tajribasi AQSh, Isroil, Janubiy Koreya va Estoniya tajribalari bilan solishtirildi. Bu davlatlar innovatsion rivojlanishda yetakchi bo'lib, startaplarni qo'llab-quvvatlash, venchur kapitalni rivojlantirish va risklarni kamaytirish bo'yicha samarali tizimlarga ega. Ularning tajribasini o'rganish O'zbekiston uchun muhim amaliy ahamiyat kasb etadi, chunki bu yondashuvlar mamlakatimizda innovatsion ekotizimni yanada takomillashtirishga yordam beradi.

Ikkinchidan, me'yoriy-huquqiy hujjatlar tahlil qilindi. Xususan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarorlari va amaldagi qonunlari asosida innovatsion ekotizimni rivojlantirish, moliyalashtirish manbalarini kengaytirish hamda investitsiyalarni rag'batlantirish bo'yicha davlat siyosati o'rganildi. Bu hujjatlar mamlakatda innovatsion faoliyat uchun yaratilgan imkoniyatlar va mavjud cheklovlarni aniqlash imkonini berdi.

Uchinchidan, amaliy ma'lumotlar tahlil qilindi. Innovatsion rivojlanish agentligi va "Yoshlar – kelajagimiz" jamg'armasining 2020–2023-yillardagi hisobotlari asosida innovatsion loyihalar soni, moliyalashtirilgan mablag'lar hajmi va ularning samaradorlik ko'rsatkichlari o'rganildi. Ushbu ma'lumotlar orqali O'zbekistonda innovatsion jarayonlarning real holati va rivojlanish tendensiyalari aniqlab olindi.

To'rtinchidan, ekspert baholash usuli qo'llanildi. Soha mutaxassislari, iqtisodchi olimlar hamda venchur fondlar vakillarining fikrlari asosida loyihalarning moliyaviy barqarorligi, risk darajasi va muvaffaqiyat ehtimoli baholandi. Bu yondashuv innovatsion loyihalardagi asosiy xavflarni aniqlash va ularni kamaytirish choralarini ishlab chiqishga yordam berdi.

Beshinchidan, statistik tahlil asosida olingan ma'lumotlar qayta ishlanib, investitsiya hajmi oshgani sari samarali yakunlangan loyihalar soni ham ortib borayotganligi aniqlandi. Ya'ni, moliyalashtirish manbalari kengaysa, innovatsion loyihalarning natijadorligi ham yuqori bo'lishi kuzatildi.

Oltinchidan, grafik va diagrammalar yordamida olingan ma'lumotlar vizual shaklda ifodalandi. Bu esa o'quvchilarga ma'lumotlarni osonroq idrok etish va tahlil natijalarini aniqroq tushunish imkonini berdi.

Umuman olganda, tadqiqotning asosiy g'oyasi shundan iboratki agar innovatsion loyihalarda risklarni kamaytirish tizimi to'g'ri yo'lga qo'yilsa, moliyalashtirish mexanizmlari takomillashsa va investorlar uchun kafolatli shart-sharoitlar yaratilsa, bu nafaqat loyihalarning samaradorligini oshiradi, balki yangi sarmoyadorlarni jalb etish va innovatsion faoliyatni barqaror rivojlantirishga ham xizmat qiladi.

Tahlil va natijalar muhokamasi.

Quyidagi jadval O'zbekistonda 2020–2026 yillarda davlat tomonidan moliyalashtirilgan innovatsion loyihalar soni va samaradorlik ko'rsatkichlarini aks ettiradi.

Yil	Loyihalar soni	Moliyalashtirilgan mablag' (mlrd. so'm)	Samarali yakunlangan loyiha (%)
2020	124	98	43%
2021	165	142	51%
2022	213	196	58%
2023	237	225	65%
2024*	250	245	68%
2025*	270	275	71%
2026*	290	300	74%

Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, loyihalar soni va moliyalashtirish hajmi yildan-yilga oshmoqda. Biroq hali ham risklarni baholash indikatorlari yetarlicha shakllanmagan, aksariyat loyihalarda monitoring va samaradorlik mezonlari yo'q. Investorlar uchun kafolatli mexanizmlar mavjud emas, bu esa investitsion oqimlar hajmini cheklamoqda.

Quyidagi grafikda innovatsion loyihalarning yillik moliyalashtirilgan mablag'lari va samaradorlik darajasi tasvirlangan.

Xulosa va takliflar

Tadqiqot asosida quyidagi takliflar ishlab chiqildi:

Innovatsion loyihalar uchun alohida "Risk baholash metodikasi" ishlab chiqilishi;

"Innovatsion sug'urta mexanizmi"ni qonunchilik darajasida yo'lga qo'yish;

Davlat va xususiy moliyalashtirishning aralash modeli – grant+venchur kapital asosida ishlaydigan fondlar tashkil qilish;

Har bir loyiha uchun monitoring va baholash tizimini joriy etish;

Investitsion oqimlar uchun soliq yengilliklari va kafolat mexanizmlari yaratish.

Adabiyotlar /Jumepamypa/Reference:

Abduraxmonov M. (2023). *Startaplar uchun moliyaviy inklyuziya. Ilmiy-amaliy jurnal.*

Christensen, C. (1997). *The Innovator's Dilemma.* Harvard Business School Press.

G'ulomov S.S. (2021). *Innovatsion menejment asoslari.* Toshkent: Iqtisodiyot.

- Karimov M.M. (2023). *Innovatsion siyosatni amalga oshirishda moliyaviy vositalarning o'рни*. "Ilmiy izlanishlar" jurnali.
- Lerner, J. (2000). *Venture Capital and Innovation*. RAND Journal of Economics.
- Qaror (2022) O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 24-fevraldagi PQ-118-son qarori.
- Schumpeter, J. (1934). *The Theory of Economic Development*.
- Tursunov B.O. (2022). *O'zbekiston iqtisodiyotida investitsion muhit va innovatsion jarayonlar*. "Iqtisodiyot va ta'lim" jurnali, 2(98).
- Xolbo'tayev I. (2022). *Ilmiy tashkilotlarda innovatsion mahsulot yaratish*. Iqtisodiyot va Ta'lim.